

معرفی و نقد کتاب:

دوران کرونا ویروس: جهان در بحران تاج پنج گرمی

سمیه سلیمانی*

کداریکد: 0000-0002-0832-5083

کتاب "دوران کرونا ویروس: جهان در بحران تاج پنج گرمی"، نوشته محمدعلی نویدی است که از سوی نشر دایرة دانش به چاپ رسیده است. محمدعلی نویدی، دارای مدرک دکترای فلسفه غرب می‌باشد و تاکنون کتاب‌ها، مقالات و پژوهش‌های متعددی از وی منتشر شده است. تدریس دروس تخصصی فلسفه، تبارشناسی تفکر، فلسفه هگل، فلسفه علوم و فلسفه معاصر و تدریس در دانشگاه‌های، تهران، علامه طباطبایی، تهران مرکزی و برخی از مؤسسه‌های معتبر فرهنگی و آموزشی از جمله «موسسه بهاران خرد و اندیشه» از دیگر فعالیت‌های وی در حوزه تخصصی اوست.

---

* . دانشجوی دکتری، مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه خوارزمی Soleymani89@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۴/۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۵/۴

مسائل اجتماعی ایران، سال دوازدهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۰، صص ۲۲۱-۲۳۰

معرفی کتاب

کتاب در سه بخش تألیف، تنظیم و نگارش شده است. بخش اول، درباره مطالعات مقایسه‌ای است که شامل پیش‌گفتار کتاب نیز هست. نویسنده به مقایسه دوران کروناویروس با عصر دیگر بیماری‌های همه‌گیر مانند طاعون، وبا، تیفوس، ایدز و آنفلوآنزا پرداخته است. وی در این بخش تجربه مشترک در مورد بیماری همه‌گیر و جهانی در قرن بیست و یکم را با تفاوت دوران شیوع کووید-۱۹ بررسی می‌کند. نیم‌نگاهی به آمار تلفات طاعون، وبا، ابله، ایدز، ابولا، سل، حصه و مقایسه آن با بیماری کرونا ویروس تفاوت‌های عمیق و معناداری را نشان می‌دهد. کرونا ویروس با حمله و هجوم و طغیان خود، هم به جان و مال و حیات انسان امروز آسیب رسانده و هم موجب ناامیدی شده و وحشت همگانی ایجاد کرده است. این در حالی است که کل وزن کرونا ویروس که موجب گرفتاری و وحشت مردم جهان شده از پنج گرم بیشتر نیست.

بخش دوم که بخش اصلی کتاب است، به متن اصلی و مقالات اختصاص دارد. در این کتاب چهل مقاله و مطلب کوتاه «طبق روش تفکر اثر بخش» آمده است. موضوع مقالات و مطالب کتاب، مقولات مرتبط با انسان و زندگی است که می‌توان مجموعه آنها را در سه فصل تفکیک کرد:

کرونا ویروس، ناشناختگی و مدیریت جهل

پرسشی بنیادین و حقیقی وجود دارد، اینکه چرا کرونا ویروس در قرن بیست و یکم و زمان انفجار اطلاعات و ارتباطات و یافته‌های بس فراخ و فراوان پزشکی و طب جدید، موجب هراس و وحشت و استرس و پریشانی گسترده و فراگیر زندگانی و مردم جهان شده است؟ جهل و نادانی یک امر خرافی، واهی، خیالی و بی‌اثر نیست. قلمرو جهل، میدان زندگی بشر است مگر اینکه آن را به قلمرو دیگری مبدل سازد، یعنی ساحت دانایی و آگاهی. بنابراین، انسان در بستر جهل و ناآگاهی پرتاب می‌شود و این خود وی و هم نوعان اوست که این کوره راه ناشناخته را روشنی می‌بخشد، آدمی این توان و قدرت را دارد، چون صاحب خرد و اندیشه‌ورزی است. اثرهای جهل، متعلق و وابسته به حوزه ناشناخته‌ها و ناشناختگی آدمیان است. پس، آدمی دو حوزه زیست دارد:

۱. حوزه شناختگی و دانایی و دانش‌های تخصصی.

۲. حوزه ناشناختگی، نادانی و ناآگاهی واقعی.

اثرهای حوزه ناشناختگی انسان، به‌طور طبیعی و ذاتی و با توجه به ساختار وجودی بشر، هراس‌آور و استرس‌زا هستند. کرونا ویروس از جنس و حوزه ناشناخته زندگی است، اما واقعیت دارد. واقعیت سخت و مخرب. بشر امروز را به هراس و استرس وادار داشته است. اگر از عقلانیت و اثربخشی عمیق آن غفلت کنیم و فقط موقع بحران بدان توجه نمائیم، غافلگیر می‌شویم. اندیشه‌ورزی اثربخش، پیوسته و در تمام امور و لحظات، ضرورت زندگی است. کرونا از عقل و علم و تجربه و همت و امید جمعی می‌ترسد. معقول‌ترین راه کشیدن اثر مجهول و ناشناخته به ساحت شناختی و معرفتی و سطح آگاهی عقلی و علمی و اثری است تا اشراف و تسلط عقلانی بر آن حاصل شود. قاعده، این است، هرچیزی که در اشراف علمی و تخصصی بشر قرار گیرد، انسان بر آن مسلط می‌شود. امروز ما با بحران اطلاعات مواجه شدیم. آمارهای متفاوت از سوی مراجع مختلف ارائه می‌شود و به‌طور شفاف حقایق بیان نمی‌گردد. اعتماد و همبستگی ملی آسیب دیده است. درک دقیق از وضعیت واقعی بیماران و ناقلان و تشخیص زوایای بیماری، شرط اصلی مواجهه علمی و درست و منطقی با این بیماری خطرناک است. باید تلاش کنیم از وضعیت ابهام به وضعیت روشن و شفاف گذر کنیم. دقت و تأمل وافر لازم است تا رسانه و اخبار و اطلاعات آنها، بیش از پیش مورد هوشمندی و سنجش‌گری قرار گیرد. برخی رسانه‌ها در انتقال پیام، اغراض سیاسی و جناحی و منافع شخصی یا گروهی را بر دانش افزایی و آگاهی-سازي جمعی ترجیح می‌دهند و این واقعاً خطرناک است. پس، جست‌وجوی رسانه بی‌غرض و مرض، امری حیاتی است. شرط خروج و رهایی از حیرت و سرگشتگی رسانه‌ای در این دوران، ارتقا و افزایش قوت اندیشگی و آگاهی علمی است. در واقع، اثر اصیل رسانه‌ها در این بحران عیان می‌شود. این ویروس، نه اولین اپیدمی خواهد بود و نه آخرین. هرگاه رسانه‌ها به کاهش استرس و اضطراب و وحشت مردم کمک کردند، نقش اصیل خود را ایفا نموده‌اند.

کرونا ویروس و سالی متفاوت

کرونا ویروس برای جهان و ایران سال متفاوت پیش آورده است. سال ۹۹ سال متفاوت است، چون تجربه تلخ و سخت را با خود همراه دارد. تعادل حیات و زندگانی آدمی را به هم ریخته، نیروها، توان‌ها، سرمایه‌ها و از همه مهمتر جان‌ها را در تله و کمند خود انداخته است. وضعیت و موقعیت خطرناک و فاجعه‌بار است. بار دیگر هستی و زندگی انسان به خطر افتاده

است، کرونا ویروس جان و زندگی آدمیان را هدف قرار داده است. اساساً بیماری فراگیر تعادل زندگی را به هم می‌ریزد و از مسیر واقعی و طبیعی خارج می‌کند و حیرت و سرگردانی پیش می‌آورد. کرونا ما را به اندیشیدن و بازگشتن به اصل انسانی‌مان دعوت می‌کند. در مقابل کرونا دو راه در پیش است:

۱. تسلیم شدن و جان باختن و زندگی از کف دادن و اندیشه و اثربخشی آن را فراموش کردن؛

۲. ژرف اندیشیدن و نیک گریستن و راه‌حل پیدا کردن و تسلیم نشدن و خردمندی نشان دادن.

کرونا در قرن بیست و یکم آمده است، نه قرون وسطی و یا قرن دهم یا چهاردهم و یا پانزدهم و حتی قرن نوزدهم و بیستم. اگر از عقل و دانش و تخصص بشری بهره بگیریم، شاید به سلامت عبور کنیم. اینک قرون وسطی و زمان طاعون نیست، قرن عقلانیت و تولید اثرهای زندگی‌ساز است. اندیشیدن به انسان و زندگی جمعی، اساس ماندن و زیستن و پیش رفتن است. منشأ گرفتاری کرونا ویروس می‌تواند، منشا نیکی و بهتری در آینده گردد. اگر کرونا ویروس موجب ارتقای منطق زندگی و سطح آگاهی مردم ایران زمین شود، نسل آینده و تاریخ آتی از نوروز ۹۹، نوروز تحول بخش، یاد خواهد کرد. سال آینده، سال متفاوت خواهد بود، چون تجربه امسال، چراغ راه سال آینده است. ما نیازمند یک تعادل نوین در زندگی هستیم. تعادل عقل و علم و دین و تجربه و تخصص و عمل، از حاصل جمع و برابری این عناصر و ارکان اصلی، اثرهای سازنده تولید می‌شود. کرونا ویروس، گویی زنگوله بیداری است. زنگوله دعوت به اندیشیدن و کوشیدن اثربخش برای زنده ماندن و آینده ساختن. تمرین اندیشیدن، همانا، جان و وجود و هستی را وسعت بخشیدن و ارتقا دادن است. بدین سان، حرکت از سطح و لایه‌های رویین به ساحت خرد و آگاهی عمیق و علمی، حرکت از آموختن اندیشه‌ها به آموزش اندیشیدن است.

دوران پسا کرونا

پسا کرونا بخش مهمی از کتاب را در بر می‌گیرد که بیش از ده مقاله به روزگار بعد از کرونا و تحلیل رویدادهای آن اختصاص دارد. جهان زندگی انسان، بنا بر اتفاق رأی اندیشمندان و دانشمندان متفاوت از پیشا کرونا خواهد بود. شیوع ویروس کرونا و غافلگیری جهان و جوامع، پرسش‌های بنیادین بسیاری را در اذهان فعال و خلاق و ژرف‌اندیش و دردمند، مطرح نموده

است زیرا با وجود پیشرفت بی نظیر تکنولوژی در ابعاد و جوانب گوناگون بیو، نانو، مهندسی پزشکی و ... بشر قرن بیست و یکم، چنین ناتوان در مقابل یک ویروس فراگیر و همه گیر شده است. لذا آینده زندگی جامعه جهانی و اجتماعات گوناگون، بستگی بسیار عمیق و زیادی با نوع اندیشیدن و کوشیدن و سرمایه گذاری کردن و مدیریت نمودن انسان در مسائل آتی خواهد داشت. کرونا ویروس در قرن بیست و یکم ظهور و بروز و شیوع پیدا کرده است، قری که با قرون سایر بیماری های عالمگیر، مانند طاعون، وبا، ایدز، انفولانزا و... فرق اساسی دارد. یکی از تفاوت های اصلی قرن بیست و یکم و دوران کرونا طغیان کرونا ویروس پیشرفت های شگرف علم و تکنولوژی و دانش بیولوژیک، ژنتیک، علوم پزشکی و آزمایشگاهی انسان عصر کنونی است.

کرونا، تعادل را در امور انسان مختل ساخته است. بنابراین، نیازمند اندیشیدن و کوشیدن جدید هستیم، این نیازمندی دوران پسا کرونا را شکل خواهد بخشید. اگر پیشا کرونا و روزگار بحران مستوری و پنهانی برخی امور باشد و آدمی مجال اندیشیدن و کوشیدن پیدا نکند، دوران پسا کرونا، دوران آشکارگی و پیدایی است. شاید، انسان پسا کرونا، انسان توانمند و اثربخش باشد، شاید بشر پسا کوید ۱۹، از مستوری بیرون آید و دنبال حقیقت و واقعیت آشکار و عریان گردد تا تعادل برقرار سازد. به حکم عقل و عبرت و شان بشری، دوران پسا کرونا، ضرورت دارد، هنگامه تجدیدنظرهای آگاهانه تلقی شود. بنابراین، مدیریت این بیماری فراگیر و همگانی، با خودشناسی و مدیریت خود کاملاً ارتباط دارد، اگر چنین کاری به دقت صورت گیرد، عصر تجدیدنظر فرا می رسد و رنسانس شروع می شود. مثلاً، نسبت ما با تکنولوژی چه خواهد بود؟ ارتباطات آینده آدمی چگونه شکل خواهد گرفت؟ زندگی جمعی چگونه رقم خواهد خورد؟ در واقع جهان پسا کرونا، جهان اندیشورانه خواهد بود. یعنی، انسان در اندیشه ها و اثرهای خود، تجدیدنظر خواهد کرد؛ البته اگر غفلت نکند. مع هذا، آنچه عیان است، این است که در همین روزگار کرونا، اصل اساسی در موفقیت و کنترل بحران، همانا همفکری و همکاری آحاد مردم جامعه و کادرهای درمانی و مدیریتی می باشد. بنابراین، شایسته و بایسته است، بشر راجع به همکاری های آینده و دوران پسا کرونا، بیاندیشد.

آمار و مستندات دوران شیوع کرونا در ایران و جهان

بخش سوم کتاب، به بررسی آمار و مستندات دوران پیک و موج اول شیوع کرونا، یعنی از اول اسفند ۱۳۹۸ تا چهارده خرداد ۱۳۹۹، اختصاص دارد. نویسنده در این بخش آمار روزانه ایران و جهان را رصد و دسته بندی کرده و مطالعه ای تطبیقی را سامان داده است.

پایان کرونا در ایران و جهان طبق پیش‌بینی‌های انجام شده:

محققان دانشگاه فناوری و طراحی سنگاپور در تحقیقی جدید با استفاده از هوش مصنوعی اطلاعات مربوط به پاندمی کووید ۱۹ در سراسر جهان و زمان احتمالی پایان یافتن شیوع کووید ۱۹ در کشورهای مختلف جهان را پیش‌بینی کرده‌اند.

طبق اطلاعات بروزرسانی شده در ۲۸ آوریل (۹ اردیبهشت) در این تحقیق، پیش‌بینی می‌شود تا ۱۷ می (۲۸ اردیبهشت) ۲۰۲۰ میلادی ۹۷ درصد شیوع کووید ۱۹ در ایران پایان یابد.

همچنین تا حدود ۲۸ سپتامبر (۷ مهر) سال جاری میلادی شیوع این بیماری به طور ۱۰۰ درصد پایان می‌یابد.

بر اساس داده‌های وبسایتی نیز پیش‌بینی شده که در تاریخ ۸ دسامبر ۲۰۲۰ (۱۸ آذر ۱۳۹۹) اپیدمی Covid19 خاتمه خواهد یافت.

زمان پایان ۰.۹۷٪ برای ایران ۳۰ اردیبهشت و پایان ۰.۱۰۰٪ ای ۱ آبان پیش‌بینی شده است.

دموکراسی مقابل کرونا موفق‌تر است یا اقتدارگرایی؟

در بخش پایانی کتاب به مبحث مهمی پرداخته شده است اینکه؛ فرانسیس فوکویاما، در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر جهانی چیزی فراتر از دوگانه دموکراسی/اقتدارگرایی اهمیت دارد. با شروع بیماری همه‌گیر جهانی ویروس کرونا که چین نقطه آغازش بود، بسیاری استدلال کردند که نظام اقتدارگرایی چین جلوی جریان اطلاعات را گرفت و این امر به تأخیر در واکنش و تشدید بیماری دامن زد. اکنون وضعیت دولت‌های دموکراتیک نیز چندان خوب نیست. اروپا اکنون بیش از چین متحمل بار این بیماری است و تعداد کشته‌های ایتالیا بیش از کشته‌های چین است. این به این معناست که بسیاری از رهبران دموکراسی‌ها به مانند چین احساس کردند که باید خطرات این بیماری همه‌گیر را کمتر از آنچه هست نشان داد تا بدین طریق هم از آسیب به اقتصاد جلوگیری کنند و هم از منافع شخصی خود حفاظت کنند. سرعت عمل چین در تجهیز منابع نشان از برتری سیستم اقتدارگرایی دارد، درحالی که آمریکا در ابتدا کند عمل می‌کند؛ اما اگر سرعت گیرد حتی از

دیگران نیز توانمندی بیشتری خواهد داشت. عامل تعیین کننده اصلی در کارکرد دولت‌ها نه نوع رژیم سیاسی آنان، بلکه توانایی و ظرفیت دولت و بالاتر از همه اعتماد عمومی به دولت است. اعتماد یگانه کالایی است که سرنوشت بشر را تعیین خواهد کرد. شهروندان باید باور داشته باشند که دولتشان از تخصص، دانش فنی، ظرفیت و اتخاذ بهترین قضاوت-ها و تصمیمات برخوردار است. آنچه مهم است نه نوع رژیم سیاسی، بلکه اعتماد شهروندان به رهبران و شایستگی و کارآمدی دولت‌ها است.

نقد کتاب

این کتاب در ۲۰۰ صفحه مطلب کوشیده مسائل مرتبط با بیماری کوید ۱۹ را تشریح کند و می‌تواند به منزله یک منبع مرجع در نظر گرفته شود. زیرا به عنوان اولین و نخستین کتاب درباره ویروس کرونا و عصر شیوع و گسترش این بیماری همگانی در جهان و ایران، به نگارش درآمده است.

نقاط قوت

(۱) یکی از نقاط قوت کتاب این است که اصطلاح کرونا و ویروس را از جهت لغوی توضیح داده است. واژه کرونا و ویروس از کلمه لاتین Corona به معنی تاج یا هاله گرفته شده است. این واژه به مشخصه ظاهری و بیرون‌ها (شکل عفونی ویروس) که در زیر میکروسکوپ الکترونی دیده می‌شود، اشاره دارد، که حاشیه‌ای از سطح بزرگ و پیازدار داشته و یادآور تصویری از یک تاج سلطنتی یا تاج خورشیدی است. از این رو کرونا و ویروس را، ویروس تاج‌دار نیز می‌نامند.

(۲) برجستگی مهم کتاب پرداختن به این واقعیت است که این بیماری مسری، در ایران در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۸ به دنبال فوت دو بیمار با عوارض تنفسی در بیمارستان کامکار قم، شایعاتی درباره مرگ این بیماران به علت کرونا و ویروس شکل گرفت، اما، مسئولین تکذیب کردند. به دلیل برگزاری انتخابات امکان پنهان‌کاری‌هایی وجود داشت زیرا در دوم اسفند، روز انتخابات نمایندگان مجلس در ایران ۱۳۹۸، با اعلام رسمی فوت شدگان چهار نفر ایران پس از چین وارد بحران کرونا و ویروس شد.

(۳) از دیگر نقاط قوت کتاب؛ مقایسه دوران طاعون، وبا، تیفوس، آنفلوآنزا، ابولا و ایدز و مقایسه آن با ظهور و شیوع کرونا و ویروس است که بسیاری از نکات و زوایای پنهان موضوع و بحران و این روزگار تلخ را آشکار می‌سازد. نیم نگاهی به آمار تلفات طاعون، آبله، وبا،

ایدز، ابولا و سل و سایر بیماری‌های همه‌گیر، با کرونا ویروس تفاوت‌های فاحشی وجود دارد:

❖ تفاوت در زمان و قرن وقوع

❖ تفاوت در تجهیزات و امکانات بهداشتی و درمانی

❖ تفاوت در کادر متخصصان و متبحرانه درمان

❖ تفاوت در سطح آگاهی مردم

❖ و تفاوت در مدیریت بحران.

۴) برجستگی دیگر این کتاب پاسخ به این پرسش است که؛ چرا مواجهه با ویروس کرونا در ایران و جامعه ما سخت و وحشت‌آور شده است؟ چرا مردم قرن بیست و یکم، در دوران پیشرفت علم و تکنولوژی و عصر ارتباطات، با شیوع و گسترش این بیماری، چنین وحشتناک، هراسان و گریزان شدند؟

✓ چون ویروس کرونا، دارای علائم و نشانه‌ها و اثرهای معین و مشخص همانند ویروس‌های قبلی نیست.

✓ چون ویروس کرونا، قدرت انتقال سریع و وسیع دارد.

✓ چون آمارهای متفاوت از سوی مراجع مختلف ارائه می‌شود و بطور شفاف حقایق بیان نمی‌گردد.

✓ چون اعتماد و همبستگی ملی آسیب دیده است.

ما با بحران اطلاعات دقیق مواجه‌ایم. درک دقیق از وضعیت واقعی بیماران و ناقلان و تشخیص زوایای بیماری، شرط اصلی مواجهه علمی و درست و منطقی با این بیماری خطرناک است. درک دقیق چگونه حاصل می‌شود؟ یک راه این است که تلاش کنیم از وضعیت ابهام به وضعیت روشن و شفاف گذر کنیم.

۵) نگاه به آینده و پرداختن به جهان پساکرونا از دیگر برجستگی‌های مهم کتاب است. در دوران تلاطم و آشفتگی بیماری واگیر و همگانی کوید ۱۹ دو پرسش مهم همواره ذهن بشر امروز و قرن بیست و یکم را به خود مشغول داشته است؛ چگونه از این وضع خطرناک، رهایی یابند؟ و آیا جهان بعد از کرونا ویروس با دنیای قبل از آن متفاوت خواهد بود؟ مقایسه جهان پیشا طاعون و پسا طاعون، می‌تواند به شناخت جهان پیشا کرونا و پسا کرونا، کمک کند. کرونا ویروس در قرن بیست و یکم، یک وضعیت بحرانی و ناگهانی ایجاد کرده است و چون امر ناگهانی و ناشناخته است و شکاف عمیق در زندگی بشر امروز ایجاد کرده است، تبدیل به کلان مسئله و پرسش بنیادین بشر شده است. این کلان مسئله در تمام جوانب زندگی بحران عمیق و فراگیر پیش آورده است.

نقاط ضعف

- ۱) کتاب فاقد بخش‌بندی و یا فصل‌بندی مشخص است.
  - ۲) آشفتگی‌هایی در مطالب و مقالات وجود دارد، در صورتی که با توجه به مضمون مطالب و مقالات می‌توان همه مقالات را در بخش دوم گنجانید و به فصل‌بندی آنها پرداخت.
  - ۳) در بخش آخر کتاب به درستی مقالات و مسائل اقتصادی و پسا کرونا پرداخته شده، اما مقاله‌ای با عنوان «کرونا و آینده سرمایه‌داری»، در بخش اول در بین مقالات آمده، این مقاله به این مبحث پرداخته که شیوع ویروس کرونا و غافلگیری جهان و جوامع، پرسش‌های بنیادین بسیاری را در اذهان، مطرح نموده است. گفته شده با وجود پیشرفت بی‌نظیر تکنولوژی در ابعاد و جوانب گوناگون، بشر قرن بیست و یکم، ناتوان در مقابل یک ویروس فراگیر و همه‌گیر شده است. شایسته‌تر بود این مقاله در بخش مقالات مربوط به «پسا کرونا» در فصل سوم آورده شود.
  - ۴) گرچه پیش‌بینی‌هایی در خصوص اتمام دوران کرونا و ویروس ذکر شده، اما پیش‌بینی‌های انجام شده محقق نشده و هنوز هم کرونا حتی بیشتر از قبل در ایران و در جهان وجود دارد.
  - ۵) در بیشتر موارد علائم نقطه‌گذاری در جای مناسب و درست به کار نرفته است و بسیاری از قواعد ویرایشی و نگارشی در آن رعایت نشده است.
- در مجموع با توجه به آثار مخرب اپیدمی کرونا و ویروس نیازمند اندیشیدن و کوشیدن بیشتر هستیم. راهکار کاربری برای ایجاد تعادل بین امور و ابعاد زندگی، غافل نشدن از جوانب مختلف و اثرگذار زندگانی و تک بعدی ننگریستن به حیات بشری است. در این مورد، می‌توان موضوعات و مسائل زیر را از یکدیگر تفکیک نمود.
۱. **محور تفکر و اندیشه‌ورز:** ظهور بحران‌ها برای زندگی انسان امری گریزناپذیر است. لیکن چاره کار در خردورزی است.
  ۲. **محور روش‌ها:** روش‌ها، مبتنی بر تفکرات ماست. جامعه‌ای که تفکر ندارد یا اندیشه‌ورزی را جدی نمی‌گیرد، انتظار رفتارهای روشمند و فرآیندهای سیستم محور و متدیک، نباید داشته باشد. تفکر رشته اتصال اجزای روش‌هاست.
  ۳. **محور ابزارها:** سرمایه‌گذاری در ساخت ابزارهای ضروری زندگی‌ساز، می‌تواند راه پیشرفت بشر را هموار سازد. اگر سرمایه و سرمایه‌گذاری‌ها، سمت و سوی تک بعدی و تک

ساحتی و بدون ملاحظه اصل زندگی و انسان سیاستگذاری شود. بنیان حیات آدمی به خطر می افتد.

۴. محور اقدامها: در مواقع بحران، اقدام درست و سریع بسیار ضروری است، چون فوت وقت، گاهی با فوت انسان قرین است. معنی نیروهای واکنش سریع همین است. واکنشی که فراگیر و به موقع باید انجام شود.

از منظر و نگاه تفکربخش، آینده زندگی جامعه جهانی و اجتماعات گوناگون، بستگی بسیار عمیق و زیادی با نوع اندیشیدن و کوشیدن و سرمایه گذاری کردن و مدیریت نمودن انسان در مسائل آتی خواهد داشت.